

 [instagram.com/harmonija_knjige](https://www.instagram.com/harmonija_knjige)
 [facebook.com/harmonija_knjige](https://www.facebook.com/harmonija_knjige)
www.harmonijaknjige.rs

NASLOV ORIGINALA:

Bruno Giuliani

LE BONHEUR AVEC SPINOZA

Copyright © Éditions Almora, 2017.

Translation rights arranged through Cristina Prepelita Chiarasini, Agence CGR,

www.agencelitteraire-cgr.com

Za izdanje na srpskom jeziku © Publik praktikum 2024

ZA IZDAVAČA:

Marko Sabovljević

UREDNIK:

Marina Sabovljević

PREVOD:

Milica Simić

LEKTURA I KOREKTURA:

Lidija Cenić

DIZAJN KORICE:

Siniša Subotić

ŠTAMPA:

Alpha print, Zemun

TIRAŽ:

1.000

IZDAVAČ:

Publik praktikum, imprint Harmonija

Dobrovoljačka 10/I, Zemun

office@publikpraktikum.rs

011/4202 544; 011/4202 545

GODINA IZDANJA:

2024

Sva prava su zadržana. Nijedan deo ove knjige ne sme se kopirati ni prenositi u bilo kom obliku ili bilo kojim sredstvima, elektronskim ili mehaničkim, uključujući foto-kopiranje, snimanje ili bilo koji sistem za skladištenje i pretraživanje informacija, bez pismenog odobrenja izdavača.

Bruno Đulijani

SREĆA SA SPINOZOM

Preformulisana *Etika* za današnje vreme

HARMONIANIJA

SADRŽAJ

PREDGOVOR	11
---------------------	----

UVOD

METODOLOGIJA KONVERZIJA U FILOZOFIJU

Oslobađanje od vezanosti	46
Stvaranje novog života	49
Razlog nesreće i izvor sreće	51
Život filozofa	52
Analiza dobara	53
Moj filozofski program	55
Filozofska metoda	56
Dobra životna pravila	57
Tri vrste znanja	58
Intuitivna nauka	59
Ponovno duhovno rođenje	61

PRVI DEO

ONTOLOGIJA

BESKONAČNO BIĆE: BOG, ODNOSNO PRIRODA	63
Beskonačno biće	67
Uzrok sopstva	68
Jedinstvo supstancije	69
Moć supstancije	69
Večnost supstancije	70
Imanentnost beskonačnog bića	71
Koji naziv dati supstanciji?	71
Konačna bića	73
Materija i misao	75
Atributi supstancije	76

Priroda koja stvara i stvorena priroda	78
Božanska ontologija.	79
Univerzalni determinizam.	79
Savršenstvo bića	81
Kritika finalizma	82
Kritika morala	86
Red i nered	87
Dobro i zlo.	87
Iluzije imaginacije	89

DRUGI DEO
ANTROPOLOGIJA

LJUDSKO BIĆE: UM I TELO	91
Priroda ljudskog uma.	93
Iluzija dualizma	94
Um Života	95
Poredak ideja	96
Stvaranje ideja	97
Samospoznaja	99
Priroda tela	100
Ljudski identitet	100
Moć uma i tri vrste znanja.	101
Mišljenje	101
Racionalno znanje	103
Uobičajeni pojmovi	104
Adekvatno znanje	105
Pogreška i istina	106
Razumnost i volja	107
Korist od ovog razumevanja	110

TREĆI DEO
PSIHOLOGIJA

AFEKTIVNOST: STRASTI I VRLINE	111
Šta je afekat?	113
Uobičajeno nerazumevanje afektivnosti	118
Emocije i sentimenti	123
Osnovni zakon afektivnosti	124
Lavirinti života ispunjenog strastima.	127

Ljubavna vezanost kao plod imaginacije	127
Formiranje afektivnih kompleksa	128
Interpersonalni afekti	131
Afektivna mimikrija	131
Afektivna zavisnost	134
Opšti zakon ljudskog delovanja	135
Uloga vaspitanja	136
Ljubav i mržnja	137
Ljubomora	138
Fundamentalna aksiologija	139
Mržnja	141
Opšte karakteristike afektivnih kompleksa	144
Ljubav prema sebi	147
Zavođenje i šarm	148
Druge strasti	151
Ljubav kao strast i ljubav kao vrlina	151
Razlika između čoveka i drugih životinja	153
Uslovi za sreću	154
Aktivni afekti	155
Vrline	156
Ljubav i prestanak ljubavi	157
Definicija strasti	158
Opšta definicija strasti	159
Definicija vrline	159

ČETVRTI DEO

ETIKA

SREĆA: RAZUM I SLOBODA	161
Savršenstvo	163
LJUDSKO STANJE	166
Robovanje strastima	166
Prirodni temelj vrline: vitalni interes kao traganje za onim što je korisno	167
Od specifično korisnog do zajedničkog korisnog: geneza društvenosti	169
Prijateljstvo	170
Srećno društvo	171

Filantropija slobodnog čoveka	171
Religija slobodnog čoveka	172
Istinska moralnost.	173
Neophodnost zakona	174
OD ROPSTVA DO SLOBODE	176
Tipologija strasti prema njihovoj korisnosti	176
Transformacija strasti u vrline	184
Život slobodnog čoveka	190

PETI DEO

MISTICIZAM

BLAŽENSTVO: RADOST I VEČNOST	193
Osnove terapije strasti	197
Psihofiziološka terapija	198
Prvi korak: emocionalno oslobođenje	199
Drugi korak: duhovna terapija	201
Unutrašnji mir	204
Sreća uprkos najgorim stvarima	204
Slobodan život	207
Čekajući mudrost	208
Priroda sreće	213
Treći korak: novo umeće ljubavi	215
Put imaginacije.	215
Sreća u ljubavi	217
Nepobediva ljubav.	219
Terapeutska ljubav	220
Univerzalna ljubav.	221
Razdraganost.	221
Čista ljubav	222
Vrhunska ljubav	222
Vrlina slobodnog čoveka.	223
Sloboda i emocionalna nezavisnost.	224
Blaženstvo.	225
Intuitivna nauka i večnost.	225
Ljudsko iskustvo božanskosti.	226
Večnost i besmrtnost	228
Najviša vrlina	229

Priroda blaženstva	229
Meditacija	230
Duhovna praksa	232
Intuitivna ljubav prema Životu	234
Beskrajna ljubav	236
Oslobađanje uma	236
Etika u svakodnevnom životu.	239
ZAKLJUČAK	243

PREDGOVOR

Spinozina *Etika* je po mom mišljenju najveća filozofska knjiga svih vremena. Nikakvim drugim sredstvima sem svojom inteligencijom, mladić konstruiše savršenu ontologiju i odgovara na ključno pitanje čovečanstva: kako postići najveću sreću od svih, odnosno blaženstvo?

Prošlo je više od trideset godina otkako je proučavam i nikada nisam prestao da istražujem njenu zadivljujuću istinu i otkrivam njeno blistavo bogatstvo. To je zato što je, od svih zapadnih filozofa, Spinoza, bar koliko je meni poznato, jedini koji je dao zadovoljavajući odgovor na veliko sokratovsko pitanje: *Kako možemo živeti dobro, i to ne samo individualno već svi zajedno?*

Predstavljen u jednoj jedinoj maloj knjizi, Spinozin sistem daje rešenja za glavne probleme klasične filozofije. On razrešava ontološku zagonetku: zašto postoji nešto, a ne ništa? Razjašnjava kosmološku enigmu: kako objasniti poredak sveta? Osvetljava etičku misteriju: šta je smisao života? Nudi temelje političke mudrosti: kako stvoriti pravedno društvo za sve ljude? I konačno, razrešava centralni paradoks ljudskog postojanja: možemo se usavršavati i istovremeno smo već savršeni.

U srcu 17. veka Spinozina metafizika najavila je duhovni preporod čovečanstva jer je dozvolila filozofiji da evoluira ka nauci (u smislu univerzalno proverljivog znanja) bez ikakvog drugog temelja osim slobodne upotrebe razuma. Posle Spinoze, postalo je moguće odbaciti sva dogmatska verovanja koja razdvajaju ljude i integrisati sva znanja u univerzalnu duhovnost zasnovanu isključivo na razumevanju sveta i ljubavi prema životu.

Kako objasniti da je ovo apsolutno remek-delo i danas toliko pogrešno shvaćeno, i to ne samo od široke javnosti već i od gotovo svih intelektualaca? Mnogi ljudi ga citiraju i dive mu se, ali vrlo malo njih razume značenje i obim njegove čudesne misli. Čak i onima koji detaljno obrađuju tekst uglavnom promiče njegova istinska moć koja je *entuzijastična*.

Da li je to zbog složenosti ovog dela? Ne: ispod svoje nježgled težine, ovaj rad je zapravo veoma jednostavan, potpuno logičan i jasan. Dolazi li ovo iz njegove opskurnosti? Ni u kom slučaju: Spinoza je najsajjniji od filozofa prosvetiteljstva. Nijedna misao nije izazvala toliki entuzijazam, a komentari najvećih mislilaca su upečatljivi:

Hegel: „Misao apsolutno mora da se uzdigne na nivo spinozizma pre nego što se uzdigne još više. Želite li da budete filozof? Počnite tako što ćete biti spinozista. Alternativa je ili Spinoza ili bez filozofije.”

Alen: „Spinoza, najsigurniji i najrigorozniji predvodnik misli, model je slobodnog čoveka.”

Rasel: „Spinoza je najplemenitiji i najsimpatičniji od svih velikih filozofa. Drugi su ga intelektualno nadmašili, ali moralno, on je savršen.”

Bergson: „Svaki pravi filozof ima dve filozofije: svoju i Spinozinu.”

Delez: „Spinoza je najfilozofskiji od svih filozofa.”

Čak ga je i Niče, najveći kritičar tradicije, priznavao kao svog glavnog prethodnika, označivši ga kao „mudraca s najviše integriteta” i svog jedinog preteču:

Kakvo iznenađenje, kakvo oduševljenje! Imam prethodnika, i to kakvog prethodnika! Jedva da sam poznavao Spinozu: to što sam se u tom trenutku okrenuo ka njemu bio je ‘instinktivan gest’ sa moje strane. Pored činjenice da je njegova opšta tendencija identična mojoj – da znanje učini najmoćnijim od svih afekata – pronalazim se u pet glavnih tačaka njegove doktrine: negiranje slobodne volje; ciljevi; moralni poredak sveta; nezainteresovanost; zlo. Istina je da je razdaljina između nas ogromna, ali to je više zbog razlika u epohi, kulturi i znanju.

*Ukratko rečeno: moja usamljenost je sad bar postala dvojnost.
(Pismo Overbeku)*

Znamo i da ga je Ajnštajn, možda najbriljantniji od fizičara, smatrao filozofom kome se osećao najbližim:

*Koliko volim ovog časnog čoveka
Ne mogu rečima da izrazim,
Ali strahujem da će ostati sam
Sa svojim blistavim oreolom.*

Kako možemo objasniti to što je toliko važan mislilac istovremeno i toliko priznat i tako malo shvaćen? Moja hipoteza je jednostavno da je Spinoza i danas ispred našeg vremena. Ako ga danas gotovo niko ne razume, to je jednostavno zato što je njegovo razmišljanje toliko novo da zahteva veoma posebnu filozofsku inteligenciju: savez između najnaprednijeg analitičkog rasuđivanja (nauke), najviše metafizičke intuicije (misticizma) i najdublje stvaralačke imaginacije (umetnosti). Spinoza je u suštini osnivač ogromne konceptualne revolucije koju su neki nazvali „filozofijom imanencije”, a koju ja jednostavno volim da zovem filozofijom radosti mada bismo je podjednako lako mogli nazvati filozofijom božanskog, beskonačnog, Bića, istine, razuma, slobode, mudrosti, ljubavi ili, zašto ne, Buđenja. Potpuno afirmativan, Spinoza radikalno odbacuje relativizam, skepticizam i pesimizam dominantne filozofije tvrdnjom da istina i sreća nisu dostupni čovečanstvu ni na koji drugi način sem buđenjem svesti o božanskoj prirodi sveta. Svi manje-više znaju, čak i ako ne razumeju šta to znači, da je Spinoza veliki filozof „panteizma”. Njegova centralna ideja, koja ga je učinila „filozofom kome se istovremeno najviše dive i koji je najprezreniji” (Breje), i koju on demonstrira kao neospornu istinu jeste da je Bog sve. Sve što postoji je stoga savršeno, pa čak i božansko... Makar samo zbog ovog otkrića, Spinoza je radikalna prelomna tačka u istoriji ljudske misli, isto kao što su to Sokrat, Isus Hrist i Buda. Moglo bi se očekivati da će ovaj mislilac biti svugde

slavljen zbog svoje sposobnosti da oslobodi um od neznanja i usmeri svetsku politiku ka planetarnoj sreći. Zašto je onda i dalje toliko marginalan i neshvaćen?

Uobičajeno je da se najpre spomene njegov stil koji je izuzetno odbojan. *Znam samo da je Spinoza dobro rasuđivao*, rekao je Volter, *ali niko ne može da ga čita*. Tačno je da je to jelo koje nije lako pojesti... Za Spinozu možemo reći ono što mi je Klemans Rose jednog dana rekao o Delezu: „Dobro je, ali fali putera!” Nečitljiv, Spinoza? Pre bih rekao da je *Etiku* gotovo nemoguće razumeti bez podrške solidnog obrazovanja. To je zato što holandski mislilac nije pisao svoje delo „za narod” nego se obraćao isključivo čistim filozofima. Uopšte ne mareći za to da zavede svoje čitaoce, Spinoza se obraća samo onima koji, kao i on, žele da otkriju istinu upotrebom razuma sa istom sigurnošću koja se može postići u matematici. Ne pokušavajući ni da zadovolji ni da ubedi, ovaj mudri čovek je samo želeo da ubedi racionalne umove trezveno kombinujući definicije, aksiome, demonstracije i objašnjenja. Odričući se svih počasti, oglašujući se o fatamorgane zadovoljstva, bogatstva i slave, čak i odbacujući posao predavača na univerzitetu i objavljivanje svoje knjige da bi mogao da živi u miru, živio je srećno u samoći neženja nakon što je bio nasilno isključen i progнан iz svoje jevrejske zajednice u svojoj dvadeset četvrtoj godini, ostavši sa svojim zanatom koji je bio savršen za ovog čoveka koji je težio buđenju očiju duše: poliranje stakla za naočare.

U *Etici* nema samozadovoljstva. Tu sija samo sunce intuitivnog razuma i trezvena jasnoća misli koja ne čini nijedan ustupak. Mogli bismo bez sumnje poželeti da je svoje misli preneo jednostavnijim stilom, punim humora i poezije, poput Lukrecija, Montenja, Ničea ili Bergsona. Ipak, kao što sam već objasnio na radiju *France Culture* Frederiku Lenaru i Leili Anvar u njihovoj emisiji *Les Racines du Ciel*,¹ demonstrativna matematička prezentacija koja čitaocu izaziva toliko poteškoća u stvari je jedna od jačih strana *Etike*: tu

¹ Franc.: *Koreni neba*. (Prim. lekt.)

nema mesta nesporazumu za one koji žele da shvate apsolutno logičnu i očiglednu prirodu božanskosti Prirode.² Za Spinozu, univerzum se jedino može racionalno zamisliti kao sistem svete geometrije čudesne složenosti i beskonačne lepote u kojoj je sve povezano sa svim u savršenoj harmoniji. Ljudski um može shvatiti opštu logiku ovoga ako odbaci svaki antropomorfizam da bi se uzdigao na nivo božanske vizije. Danas sasvim sigurno nije lako priznati da je „realnost racionalna”, kako će kasnije reći Hegel, i da se pokorava matematičkom poretku koji um može u potpunosti da shvati, čak i u njenim aspektima koji su haotični, nepredvidivi i misteriozni. Međutim, možemo konstatovati da to funkcioniše: sve što postoji na ovom svetu, od celokupnog kosmosa do naših najmanjih ljudskih reakcija, uključujući Mocartove simfonije i *Malog princa*, pokorava se jednostavnim i univerzalnim zakonima i stoga se može objasniti razumom. Kako se može biti siguran? Zbog toga što je mali ljudski razum takođe manifestacija velikog božanskog razuma. Kad razmišljamo na adekvatan način, Bog je taj koji misli u nama, objašnjava Spinoza, koji tako daje objašnjenje za čuvenu Ajnštajnovu dosetku: „Ono što je neshvatljivo jeste da je svet shvatljiv.” Ovaj integrativni racionalizam koji tvrdi da sve objašnjava može se činiti reduktivnim, ali u stvarnosti je potpuno suprotno: jednom kada se um otvori ka božanskoj kreativnoj dimenziji Prirode, započinje novi život sačinjen od očaranosti i zadivljenosti pred stalno promenljivom i harmoničnom savršenošću sveta. Spinoza je zbog toga veliki naslednik prvih mističnih filozofa i arhaičnih mudraca za koje je ceo svet bio istovremeno i uređen i sveti: Pitagora, za koga je „sve broj”, ili čak Heraklit, za koga se „sva mudrost sastoji samo od jedne stvari: spoznajе **logosa** koji deluje uvek i svuda”.

² Transkript ovog radio-intervjua može se naći u zbirci *Oser l'émervaillement* pod naslovom *La sagesse du bonheur selon Spinoza*, koju su 2016. objavili Leili Anvar i Frederik Lenoar za Alben Mišel, zajedno sa tekstovima Edgara Morena, Tjerija Žansena, Aleksandra Žolijena, Kristijana Ransa, Žaklin Keler.

Stoga je teškoća naučiti razmišljati o svetu na osnovu božanskog logosa koji „deluje uvek i svugde”. Veliko otkriće mladog Spinoze u kontaktu sa Dekartom jeste da naš um ima direktan pristup logosu kada probudi svoj intuitivni razum. Što se više naša inteligencija oslobađa od uma, to više um otkriva radost razumevanja opštih zakona ljudske sreće sa dovoljnom sigurnošću da na tome utemelji naše delovanje. Ako želimo da živimo u skladu s realnošću i budemo potpuno srećni, nemamo izbora. Moramo naučiti da filozofiramo u najradikalnijem smislu te reči: napustimo sva svoja mišljenja i naučimo da sve preispitamo iz ugla intuicije kako bismo postepeno ponovo otkrili prirodnu inteligenciju života koja želi samo jednu stvar: više života, to jest, više radosti. Naravno, ovo buđenje inteligencije zahteva ogroman intelektualni rad na koji je vrlo malo ljudi spremno. Spinoza je bio svestan toga i ako možemo da ga kritikujemo, to je zbog toga što je bio elitista po tome što je izabrao da saopšti svoje misli malom broju ljudi pišući ovako nepristupačnim stilom. Istovremeno, možemo mu zahvaliti na tome što nije učinio nikakav ustupak i što se strogo držao istine. A pošto nas Spinoza zapravo poziva da koristimo samo svoj intuitivni razum, to i nije toliko teško koliko mislimo. Uz malo pedagoške veštine i prevođenjem njegovih koncepata u jednostavnije termine i korišćenjem dobro odabranih primera, njegove osnovne ideje je prilično lako razumeti. Sećam se da su mladi učenici završnih godina bili u stanju da shvate opšte značenje *Etike* kad sam je predavao u srednjoj školi. Osnovna poteškoća je u suštini intuitivno shvatanje prvih principa. Kad se poseduju jezički ključevi, otvaraju se prva vrata koja vode ka razumevanju. Prvi uslov za ovo: imajte poverenja i pratite uputstva od početka do kraja. Za to je potrebno predati se svim svojim bićem sa strpljenjem i odlučnošću u usponu koji vodi od mišljenja do istine koju Spinoza shvata kao Grci: progresivno otkrivanje stvarnosti (*aletheia*) u okrilju misli. Poput Dekarta, njegov predlog jeste da se krene od nule i da se sve redefiniše, koncept za konceptom, usvajanjem veoma sporog tempa razmišljanja. *Etika* je

napisana kao matematički traktat, pomalo kao duga šetnja koja počinje od prvih intuitivnih istina o biću, Bogu, prirodi i čoveku, i polako napreduje ka razumevanju psihologije strasti i ljudskih vrlina da bi postepeno dostigla osunčane vrhove etike i politike, stižući na kraju do najvišeg misticiзма. Spinoza uzima koliko god vremena da mu je potrebno dok hoda od najniže tačke doline do najvišeg vrha, pažljivo ispitujući svaki detalj pejzaža poput naučnika. U stvari, ogromnu većinu čitalaca odbija suvoća tog uspona: geometrijska forma teksta, njegov ponekad apstraktni vokabular i često nejasan stil zahtevaju od čitaoca preveliki napor. Oni koji otvore knjigu retko nastavljaju dalje od prvih definicija i uglavnom se zadovoljavaju kratkim izvodima i komentarijima. Vrlo malo ljudi ju je pročitao u celosti i pokušalo sve da razume. Ipak, Spinoza nas upozorava u svojoj veoma lepoj prepisci: ko ne razume sve, ne razume ništa! To je zato što se sve drži zajedno u njegovom sistemu, kao što se sve drži zajedno u univerzumu. Pa čak i među onima koji su odvojili vreme da ga ozbiljno prouče (genije kao Gete je rekao da mu je za to bilo potrebno šest meseci celodnevnog rada), koliko je, na kraju, onih koji su zaista shvatili njegovu glavnu intuiciju, imanentnost Boga? Čak i oni koji sebe nazivaju „spinozistima” uglavnom zauzimaju stavove nespojive s njegovom filozofijom, pozivajući se, na primer, na ogorčenje ili materijalizam, a cela nas *Etika* zapravo poziva da se oslobodimo takvih iluzija. Moram da kažem da ni ja u početku nisam razumeo gotovo ništa kad sam ga otkrio tokom studija na Univerzitetu Sofija Antipolis u Nici, pogotovu na kursovima Klemena Rosea, i bilo mi je potrebno nekoliko godina vrednog čitanja prosvetljujućih radova najboljih egzegeta (Alen, Alkije, Geru, Mašeri, Jovel, Moro, Delez, Materon, Tosel, Zak, Žake, Misrahi...) da bih uspeo da najpre u fragmentima, a zatim sve jasnije shvatim svu snagu njegove misli, dok iznenada nisam došao do onoga što se mora nazvati „prosvetljenjem”. Sećam se da sam negde oko dvadeset pete godine života doživeo toliku radost kad sam prvi put shvatio njegovu centralnu ideju da sam tada pomislio „sada znam

da ću uvek biti nepokolebljivo srećan”.³ Naravno, bilo je to neadekvatno razmišljanje jer sam kao i svi mi imao svoj deo patnje i nesreće u životu, ali ipak mogu da potvrdim da to što sam mogao da provedem veći deo života u velikoj sreći i često u mogućnosti da doživim blaženstvo, dobrim delom dugujem fundamentalnom spokoju koji mi je donelo moje razumevanje *Etike*. Da li je takva sreća dostupna samo intelektualnoj eliti nakon dugih i mučnih godina truda? Da li je vrhunsko znanje – i suverena radost koja ga prati – rezervisano samo za nekolicinu privilegovanih, kako se čini da sam Spinoza sugerise u poslednjoj tvrdnji *Etike*? U početku sam tako mislio, ali ne više. Svaki umereno inteligentan čovek koji je danas spreman da uloži napor da bi probudio svoj um kroz filozofsku refleksiju može razumeti *Etiku* i imati koristi od njenog izuzetnog oslobađajućeg efekta. Slažem se sa Delezom da je uprkos očiglednoj teškoći, ova velika knjiga zapravo dostupna svima:

Uzmite najneverovatniji slučaj, Spinozu: on je apsolutni filozof, a Etika je velika knjiga konceptata. Ipak, u isto vreme najčistiji filozof je onaj koji se strogo obraća svima: Etiku može da čita svako, ako dopusti da ga ovaj vetar, ova vatra dovoljno zanesu.

³ Želim ovde da odam priznanje svom brazilskom prijatelju filozofu Andreu Martinsu na tome što je u velikoj meri doprineo ovom razumevanju zahvaljujući brojnim diskusijama o Spinozi koje smo vodili dok je pisao svoju doktorsku tezu *Le réel et l'illusion, pour une ontologie non métaphysique*, pod vođstvom Klemana Rosea, kao i filozofu Robertu Misrahiju na prijateljskoj podršci tokom naših brojnih razmena u proteklih dvadeset godina. Zahvalan sam i odličnim profesorima na katedri za filozofiju koji su me učili da razmišljam od 1985. do 1995. godine – a to su Žerar Buisi, Žorž Paskal, Andre Prije, Andre Tosel, Žan-Fransoa Matei, Danijel Šarl, Andre Fleše, Rober Saso, Dominik Žaniko, Kleman Rose, Arno Vilani, Žan-Mark Levi-Leblond – i na kraju svim studentima „Udruženja doktorskih studenata filozofije”, koje sam vodio zajedno sa Brižit Leduc na Univerzitetu Sofija Antipolis u Nici.

Vetar ipak mora da se podigne, a vatra mora da se zapali... Ova vatra je, naravno, vatra entuzijazma koji se rađa iz razumevanja. I mada neko može da pročita *Etiku* i intuitivno shvati da je „Spinoza u pravu” naspram Dekarta, Platona, Kanta ili Šopenhauera, čini mi se da je veoma teško razumeti njegovu osnovnu intuiciju bez vođstva dobrog učitelja. Ovo je izazov, i skroman i ambiciozan, na koji sam pokušao da odgovorim u ovoj knjizi: da učinim *Etiku* razumljivom, izbegavajući kako pojednostavljivanje radi popularizacije tako i komplikovanje komentarima.

Kako možemo unaprediti pristup uzbudljivoj suštini Spinozine poruke? Ovo je pitanje koje sam sebi postavio početkom dvehiljaditih, dok sam držao seminare o *Etici* za malu grupu početnika u okviru male filozofske škole *Philia*, koju sam osnovao u regionu Nice. Nezadovoljan postojećim uvodnim knjigama i uveren da ništa ne može da zameni suočavanje sa samim delom, došao sam na ideju da jednostavno „ponovo napišem *Etiku*” tako što ću preformulisati celokupan originalni tekst u jednostavniji i edukativniji oblik. Uprkos iskušenju da modifikujem stil i uvedem savremene ekstenzije, na kraju sam odlučio da se ne udaljavam previše od teksta i da sve ponovo napišem u fluidnijoj prozi, ponekad modifikujući vokabular i naglašavajući eudaimonističku dimenziju dela.

U početku, moj cilj je bio samo da olakšam razumevanje značenja i da obezbedim praćenje svetle niti rasuđivanja bez previše spoticanja o jezičke probleme. Kako pojednostaviti i razjasniti formu iskaza, a da se ne izgubi složenost i bogatstvo misli? Uklanjajući podelu na propozicije, demonstracije i sholije, slobodno sam se držao okvira teksta, dodajući i uklanjajući sve što mi se činilo korisnim da bi se povećala njegova razumljivost. Iz tog razloga, stavio sam se u Spinozinu kožu i potpuno preispitao celokupno delo, zadržavajući samo ono što mi se činilo neophodnim za razumevanje našeg ključnog filozofskog cilja: kako napredovati u mudrosti da bi se postigla najveća sreća. Moj primarni cilj bio je da olakšam buđenje uma za intuitivno razmišljanje i da čitalac nauči da razmišlja nedualistički kako bi povećao svoju duhovnu

slobodu i iskusio tu čuvenu i tako posebnu „aktivnu radost“ koja prati direktno razumevanje stvarnosti na osnovu imanencije Boga. Tokom godina dodao sam još neke lične misli o sreći i ljubavi da bih naglasio etičku snagu i fenomenološku dimenziju dela onako kako ga ja razumem. Ni na koji način ne tvrdim da je moja vizija Spinoze ispravna niti najbolja. Ovde samo pokušavam da objasnim način na koji Spinoza olakšava našu potragu za srećom, nadajući se da moja verzija može promovisati bolje razumevanje, i to ne Spinoze već života i stvarnosti.

Prihvativši savet prvih čitalaca koji su se mučili s problemima razumevanja, konačno sam došao do unošenja nekih važnih novina u odnosu na originalni tekst. Prva je dodavanje prilično dugog uvoda. Kako da nas odmah ne odvrati onaj čuveni prvi deo o Bogu, toliko apstraktan i težak za početnike? Najpre je trebalo čitaoca upoznati sa Spinozinim stilom i pre svega predstaviti njegov celokupni projekat. Najbolje rešenje je bilo da se iskoristi suština kratkog *Traité de la réforme de l'entendement*, veličanstvenog dela koje je mladi Spinoza ostavio nedovršenim da bi započeo s redigovanjem svog velikog dela (šesnaest godina rada). On već u njemu sa čudesnom lucidnošću predstavlja veliki projekat svog života: izvođenje etike (umeća dostizanja sreće) iz ontologije (nauke o biću).

Ako je tako ponovo napisano delo postalo mnogo čitljivije u svojoj formi, nije samim tim postalo mnogo razumljivije u svojoj suštini. Najpre zato što je i dalje potreban solidan intelektualni napor da se sve pročita od početka do kraja, ali i pre svega zato što nijedna filozofija nije verovatno revolucionarnija, skandaloznija i, iskreno rečeno, neprihvatljivija za uobičajeno razmišljanje i naš takozvani kartezijanski „zdrav razum“ od ove. Teško je zapravo priznati – mislim egzistencijalno, a ne samo teoretski – da je toliko mnogo ideja koje nakon Dekarta smatramo očiglednim – postojanje slobodne volje, slučajnosti i konačnosti, suprotnosti dobra i zla, transcendencija Boga, dualizam telo/duh, superiornost čoveka nad prirodom – u stvari samo iluzija uma. Čak i danas Spinoza ostaje pre svega neprihvatljiv za većinu ljudi zato što

je pre Ničea uništio svaku mogućnost morala. Svaka ideja o dužnosti koju treba ispuniti i cilju koji treba ostvariti nestaje kad shvatimo da se sve što se dešava u univerzumu dešava na nužan način (ništa nije uslovno) i da je jedini izvor vrednosti radost.

Čini mi se da je upravo na ovom pitanju – oslobađanju od iluzija dualizma – danas najpotrebnije preraditi *Etiku*: da nam pokaže kako da pobegnemo od sterilnih temeljnih suprotnosti morala (dobro/zlo) i metafizike (Bog/svet). Drugim rečima: da bi se promovisalo buđenje svesti za pravu prirodu realnosti.

Svojom centralnom intuitivnom spoznajom jedinstva Bića, Spinoza nam zapravo nudi mnogo više od nove filozofije. On nam nudi mudrost. Ne za neka davna vremena, poput epikurejstva, stoicizma ili budizma, već za današnje vreme, a još više za ono koje tek dolazi.

Snažna kao reči Ramane Maharšija ili Svamija Pradžnapada, koherentnija od proze Ničea ili Bergsona, njegova duga demonstracija s neumoljivom preciznošću opisuje složenost ljudskog života i iz toga izvodi izvanredan put ka duhovnom oslobođenju. Kako možemo transformisati svoju tugu u radost, svoje strahove u spokoj, svoj bes u entuzijazam? Spinozin odgovor je uvek isti: uz pomoć radosti zbog razumevanja njihovog uzroka. Shvatite svet počevši od njegovog istinskog izvora i postaćete mudriji, slobodniji i srećniji!

Šta je, dakle, izvor sveukupne stvarnosti? Koji je prvi uzrok s kojim sve moramo povezati ako želimo da sve razumemo i živimo u najvišoj radosti? Koja je priroda Bića? Ovo je suštinska intuicija koju je neophodno shvatiti ako želimo da razumemo nešto o *Etici*, i to pre svega zato što je Spinoza na ovo veliko ontološko pitanje dao svoj revolucionarni odgovor, a njegov briljantan izbor bio je da ponovo upotrebi tradicionalni koncept metafizike, Boga, dajući mu potpuno novo značenje u odnosu na tradicionalne religije i filozofije. To je značenje koje uopšte ne razumeju čitaoci *Etike*, čak ni „spinozisti“, i koje danas od nas zahteva da ponovo pročitamo izvanredne Spinozine reči u novom svetlu, onom nedualizma.